

The Lived Experiences of Afghan Female University Students in Iran (Case study: Tehran and Qom Universities)

Somaeh Arab Khorasani^{*}, Hamid Sajadi^{}**

Nahid Moayed Hekmat^{*}, Maryam Sadat Hashemi Fesharaki^{****}**

Abstract

This study explores the lived experiences of Afghan female students attending universities in Tehran and Qom, Iran, with a focus on their social, cultural, and academic encounters. Utilizing a phenomenological approach and narrative methods, including observations and interviews, the research investigates the experiences of 30 Afghan female graduate students selected through theoretical sampling. Analysis of the narratives derived from these interviews, documented using text analysis methods, suggests that the students' experiences are characterized by more attractions than repulsions. The study highlights the central theme of "sense of security" that emerged from participants' narratives, underscoring its importance for identity expression, opportunities for change, and their presence within the Iranian higher education system.

Keywords: lived experience, Afghan female students, sense of security, higher education, Phenomenology.

^{*} Assistant Professor of Sociology, Department of Family and Women's Studies. Religions and Denominations University, Qom, Iran, s.khorasani@urd.ac.ir

^{**} Assistant Professor of political Sociology, Department of Social Studies, Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran, h.sajadi@ihcs.ac.ir

^{***} Associate professor of Sociology, Department of Social Studies, Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran, n.hekmat@ihcs.ac.ir

^{****} Ph.D. Candidate of Women's Studies, Department of Family and Women's Studies. Religions and Denominations University, Qom, Iran (Corresponding Author), mhfesharaki@yahoo.com

Date received: 11/01/2023, Date of acceptance: 11/10/2024

Introduction

This study explores the lived experiences of Afghan female students pursuing post-graduate education in Tehran and Qom universities, investigating their navigation of the social and cultural challenges they encounter. Building upon the limited existing literature on this population, the study employs a phenomenological approach to analyze the narratives of 30 Afghan female students, selected through theoretical sampling.

Materials & Methods

By applying Paul Gee's text analysis method, this study reveals seven key themes in the participants' experiences: 1. Perceived policies of repulsion from the host country. 2. Balancing relationships with others in a foreign environment. 3. Establishing satisfactory relationships with objects within the university context. 4. experiences of acceptance and belonging in participants' narratives.

5. Constructing a de-accusation identity in participants' narratives. 6. The act of striving for freedom in participants' narratives. 7. A sense of security and space for change in participants' narratives.

Discussion & Result

This study contributes to the literature on Afghan female students' experiences in Iranian universities by providing a deeper understanding of their unique challenges and opportunities. Further research is necessary to continue exploring this population's experiences and to inform policies that support their educational pursuits and overall well-being.

Conclusion

Findings indicate that, despite facing cultural and social obstacles, Afghan female students perceive their university experiences as an opportunity for acceptance, satisfaction, and personal growth. The university environment offers a platform for identity expression, authentic learning, and transformative experiences that positively influence their perspectives and academic performance.

Bibliography

Behian, Shapour, Ameneh, Firouzabadi, (2012). Investigating factors affecting the feeling of social security in cities (case study: Kerman city). Sociological Urban Studies (Urban Studies), Issue 6, Vol. 3, Spring ,2012, 103-122. [In Persian]

195 Abstract

- Bond, T. and S. Aslonen (1998). 'New Mothers' Experience of Postpartum Care: A Phenomenological Follow-up Study', *Journal of Clinical Nursing*, No. 7.
- Creely, E, Southcott, J, Carabott, K, Lyons, D,(2020), *Phenomenological Inquiry in Education, Theories, Practices, Provocations and Directions*, London, Routledge.
- Creswell, J. W, Poth, C. N,(2014). *Qualitative Inquiry and Research Design Choosing Among Five Approaches* (5th ed), Thousand Oaks, CA: Sage.
- Eisazadeh,Saeid, Jahanbakhsh Mehranfar, (2012). *Illegal Immigration and its Economic Consequences in Host Countries (Emphasis on Afghan immigrants in Iran)* , 1(2), 97.[In Persian]
- Eisazadeh,Saeid, Jahanbakhsh Mehranfar, (2013). *The Economic Effects of Afghan Immigrants on Employment and Wage Level in Construction Sector of Iranian Economy*, 99, 101.[In Persian]
- Ellis, Deborah, (2019) *The three novels of Kabul's girls: 'The Breadwinner', 'Parvana's Journey' and 'Mud City' as a single volume*, Grandwood, Canada, translated by Shahla Entezarian, Tehran: Qadiani Publications. [In Persian]
- Goode,W.J(1963),*World Revolution and Family Patterns*.*AmericanAntropologist*,66(3).
- Haji Hosseini, h. (2006). *Satiety in migration theories*. *Political Science*, -(41), 35-46. [In Persian]
- Hedayat, Mahmoud, (1986), *Foreign migration and its causes and effects in Iran*, Tehran: Management and Planning Organization of Iran. [In Persian]
- Heidari ,Saied, Ali Rahmani Firoozjah, Aliasghar Abbasi, Mostafa Mehraeen,M, (2021). *Qualitative Study of Crime Subculture Lived Experience of Latbazi among Prisoners of Violent Crimes in (Mazandaran Province)*, *Journal of Social Problems of Iran*, 12(1), 277-297.[In Persian]
- Lee, E.(1966). *A theory of migration*. *Demography* 3: 47-57.
- Mahmoudian,Hossein, Hajiih Bibi Razeghi, Nasrabad, (2010). *Skilled Migrant Women in Tehran, Women in Development and Politics*, 7(4), 51-70.[In Persian]
- Mir,Fatemeh Sadat, Zohreh Dehdashti Shahrokh, (2022). *The nature of phenomenology with a focus on comparative analysis of a variety of phenomenological strategies*, *Journal of Applied Studies in Management and Development Sciences*, 7(2), 29-38.[In Persian]
- Mohammadi, Seyyed Buik, (2019), *Sociology of divorcees; A Study of Problems Involving Separated Men and Women and Its Social Consequences in Iran*, Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies. [In Persian]
- Nasr Esfahani, Arash, (2017), *in brother's home; Afghan refugees in Iran*, Tehran: Research Institute of Culture, Art and Communication. [In Persian]
- Niknam,Zahra, (2019). *Intercultural Exchanges in Internationalization of University: Study-Abroad Doctoral Students' Lived experiences in Iran*, *Journal of Iran Cultural Research*, 12(3), 123-152.[In Persian]
- Palmer, Richard E, (1998) *Hermeneutics: interpretation theory in Schleiermacher, Dilthey, Heidegger and Gadamer*,, translated by Mohammad Saeed Hanai, Tehran: Hermes. [In Persian]
- Sadeghi,Rasoul, Mohammad Jalal Abbasi Shavazi, (2016). *Return Migration to Afghanistan or Staying in Iran among Afghan Youth*, *Iranian Population Studies Journal*, 2(3), 119-150.[In Persian]

- saeedi,Saideh, (2018). Women and Irregular Migration, Case Study: Afghan Immigrant Women's Challenges in Transit Countries, Journal of Society Culture Media, 7(26), 11-33.[In Persian]
- Saidi,Saideh , (2017). An Ethnographic Research on the Phenomenon of Early Marriage Among Afghan Immigrants (Hazara ethnic group) in Hamburg (Germany) and Tehran (Iran), Iranian Journal of Anthropology Research, 7(1), 73-93.[In Persian]
- Saidi,Saideh, (2020). Homeland Representation among Migrants' Intersubjectivity: A Theoretical Approach to Iranian Diaspora, Journal of Social Sciences, 26(4), 115-154.[In Persian]
- Saidi,Saideh, (2020). Intimate strangers: Afghan students lived experience in the COVID-19 crisis, Interdisciplinary Studies in the Humanities, 12(2), 145-179.[In Persian]
- Saidi,Saideh, (2020). Return migration and reintegration challenges: lived experience of expert returnees via Iranian universities, Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education, 25(4), 97-120.[In Persian]
- Saidi,Saideh, (2022), Life in footnotes,Tehran: research center for cultural and social studies. [In Persian]
- Saidi,Saideh, Leila Falahati, (2021). Gender analysis of Afghan students' challenges in the Iranian higher education, Journal of Social Problems of Iran, 11(2), 153-176.[In Persian]
- Sarokhani,Bagher, Fatemeh Hashemnezhad, (2011). A Study on the Relationship Between Social Capital and Social Security in Sari, Sociological Studies of Youth Journal, 2(2), 81.[In Persian]
- Sawyer, R. D, Norris ,J, 2013 , Duoethnography, understanding qualitative research, Oxford University Press.
- Shaterian, Mohsen, Mahmoud, Ganjipour, (2010). The impact of Afghan immigration on the economic and social conditions of Kashan city. Research and urban planning, 1(3), 83-102. Volume 1, Issue 3 - Serial Number 3,January , Pages 83-102 [In Persian]
- Smith,P,C,(1980),Asian marriage patterns in transition.Journal of Family History,5(1).
- Yousefi Fazl,Soudabeh, Mostafa Mehraeen , Mansoor Vosooqi, (2024). Mentality hybridization of women in the lived experience of family life, Pazuhesname - ye Zanan, 14(3), 197-228.[In Persian]
- Zahedi Asl,Mohammad, Tayyebeh Tarzari, (2013). The Relationship between Social Capital and Social Security Feeling: A Case Study of Afghan Migrants Residing in Tehran City, Social Development & Welfare Planning, 4(16), 1.[In Persian]
- [https:// www.afghanpaper.com](https://www.afghanpaper.com)

تجربه زیسته زنان دانشجوی افغانستانی از «دانشجو بودن» در ایران (مطالعه موردی: دانشگاه‌های تهران و قم)

سمیه عرب خراسانی*

حمید سجادی**، ناهید موید حکمت***، مریم سادات هاشمی فشارکی****

چکیده

این پژوهش به بررسی تجربه زیسته دانشجویان دختر افغانستانی از «دانشجو بودن» در دانشگاه‌های تهران و قم می‌پردازد. این تحقیق با طرح این پرسش که «زن افغانستانی، به عنوان یک "دانشجو" چه ادراکی از دانشجو بودن در ایران دارد»، از رویکرد پدیدارشناختی برای کشف تجربیات زیسته دانشجویان دختر افغانستانی استفاده می‌کند. جامعه مورد مطالعه در این پژوهش شامل ۳۰ دانشجوی دختر افغانستانی شاغل به تحصیل در دانشگاه‌های ایران است که به روش نمونه‌گیری نظری انتخاب شده‌اند. مصاحبه‌ها پس از پیاده‌سازی و تدوین، با استفاده از روش تحلیل متن بررسی شد. یافته‌ها بر این امر دلالت می‌کنند که در «زیست دانشجویی» تجربه‌های جاذبه‌ها بیش از دافعه‌ها است. همچنین در این مطالعه مفهوم «احساس امنیت» که از روایت‌های مشارکت‌کنندگان برآمده است به عنوان مفهوم مرکزی پدیدار می‌شود و اهمیت آن در «بیان هویت» و «مجال تغییر آن» در عرصه آموزش عالی ایران آشکار می‌گردد.

* استادیار جامعه‌شناسی، دانشکده زن و خانواده، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران، s.khorasani@urd.ac.ir

** استادیار جامعه‌شناسی سیاسی، پژوهشکده مطالعات اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی،

تهران، ایران، h.sajadi@ihcs.ac.ir

*** دانشیار جامعه‌شناسی، پژوهشکده مطالعات اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران،

n.hekmat@ihcs.ac.ir

**** دانشجوی دکتری مطالعات زنان، دانشکده زن و خانواده، دانشگاه ادیان و مذاهب، قم، ایران (نویسنده

مسئول)، mhfesharaki@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۲۱، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۷/۲۰

کلیدواژه‌ها: تجربه زیسته، دانشجویان دختر افغانستان، احساس امنیت، آموزش عالی، پدیدارشناسی.

۱. مقدمه

مهاجرت (Immigration) همواره یک جزء مهم حیات بشری و زیست اجتماعی است و عاملی برای گسترش شهرنشینی، تغییرات اقتصادی، اجتماعی و سیاسی محسوب می‌شود. این پدیده به تغییر پایگاه، شغل و موقعیت مکانی افراد می‌انجامد. روند مهاجرت در جهان در سال‌های اخیر به صورت پرشتابی افزایش یافته است. جمهوری اسلامی ایران نیز با توجه به موقعیت استراتژیک منطقه‌ای خود به طور همزمان کشوری فرستنده (OriginCountry)، ترانزیت (Transit country) و مقصد (Distination Country) در عرصه مهاجرت‌های بین‌المللی محسوب می‌شود. برخی بر این باورند که حضور گسترده و بلند مدت میلیون‌ها تبعه خارجی در ایران، فرصت‌ها و تهدیدهای بسیاری برای منافع ملی کشور ایجاد نموده است. (سعیدی، ۱۳۹۹)

مهاجرت در میان مردم افغانستان، سنتی دیرینه دارد. با این حال طی چند دهه اخیر جریان‌های مداوم مهاجرت و بازگشت، شکلی جمعی و مقیاسی بی‌سابقه گرفته است. (صادقی و همکاران، ۱۳۹۸). همواره بعد از امنیت و اقتصاد، تحصیل از عوامل مهم جذب مهاجران افغانستانی به ایران بوده است. (میرزایی، ۱۳۹۷).

نقطه آغاز این مطالعه کیفی، تحصیل نگارنده در مقطع دکتری بود. در حالیکه برای اولین بار با دو دانشجوی زن افغانستانی هم دوره بود، و صد البته، تصویر نگارنده - و سایر دانشجویان ایرانی در این دوره - از «زن افغانستانی»، که برگرفته از داده‌های شفاهی بود، بسیار متفاوت می‌نمود؛ هرچند بررسی داده‌های مکتوب فارسی (۱۳۹۵) نیز، خود تأییدگر آن بود. به طوری که در داده‌های مکتوب فارسی به تجارب زیسته دانشجوی زن افغانستانی در سفر تحصیلی (کیفی) خود از ورود به آموزش عالی در ایران تا پایان مقاطع تحصیلات تکمیلی - توجه اندکی شده بود. غالباً ادراک آنان از این سفر تحصیلی یا به بیان دیگر تجربه زنانه‌ی این دانشجویان به عنوان نخبگان افغانستانی در دانشگاه‌های ایران، علیرغم اینکه جمعیت تأثیرگذار و فعال مهاجر محسوب می‌شوند، کمتر در معرض دوربین جستجوگر پژوهشگران قرار گرفته بود. حتی موضوعاتی چون، تجارب نوین از نقش جنسیت در مهاجرت، و یا بازاندیشی خویش زنانه آنها نیز از جمله موضوعاتی نبود که پژوهشگران را به میدان پژوهش مهاجران افغانستانی سوق دهد.

حال، با بررسی متون فارسی گردآوری شده اعم از کتاب ها، مقالات و گزارش های انتشار یافته مرتبط با موضوع مطالعه حاضر در بازه زمانی ۱۳۸۱ - ۱۴۰۲ ه.ش - به نظر می رسد این متون در دو بخش تدوین شده اند. ۱. طرح مساله در خصوص مسائل و دغدغه های جامعه میزبان (ایران) که در برخی مقالات با تمرکز بر پیامدهای تهدید آمیز حضور مهاجرین همراه است، ۲. طرح مساله در خصوص مسائل و آسیب های مهاجران افغانستانی در ایران. غالب تحقیقات انتشار یافته فارسی در این حوزه با طرح مسئله از نقطه نظر جامعه میزبان و با تمرکز بر محدودیتهای منابع در حوزه های «اقتصادی» و «اجتماعی» و پیامدهای تهدید آمیز مهاجران افغانستانی به ویژه در حوزه «اقتصاد» و «اشتغال» و «جرائم»، موضوع را مورد بررسی قرار داده اند. مسائلی همچون کاهش ضریب امنیت شغلی نیروی کار داخلی، افزایش نرخ بیکاری، افزایش میزان جرم و بزهکاری در کشور، افزایش ازدواج های غیررسمی و غیرقانونی مهاجران با مردم بومی، و مواردی از این دست. (شاطریان و گنجپور، ۱۳۸۹؛ عیسی زاده، و مهران فر، ۱۳۹۱؛ محمودیان، ۱۳۸۸؛ سلیمانی و کوشکی، ۱۳۸۱؛ عادلخواه، ۱۳۸۶) اندک تحقیقاتی نیز مسائل مهاجران افغانستانی، و آسیب های وارده بر آنها را موضوع پژوهش خود قرار داده اند. هرچند، این مطالعات نیز اغلب، بر وجه خاصی همچون «سلامت روان و آسیب های روانشناختی مهاجران»، «تنظیم جمعیت و افزایش باروری»، و «مسائل بیمه و آموزشی مهاجران» تمرکز داشته، و به بحث و بررسی آن وجه پرداخته اند. (رخشانی و همکاران، ۱۳۸۱) از به نظر می رسد تحقیقات این حوزه نیز، اغلب، با تمرکز بر متغیری خاص همچون «اشتغال»، «سلامت»، و غیره، از روایت تصویری کامل، از این بخش از جامعه مهاجر در ایران بازمانده اند. در مورد تجربه زیسته دانشجویان افغانستانی در ایران نیز، پژوهش های چندانی انجام نشده است و ما تنها می توانیم به چند مورد اشاره نماییم. (سعیدی، ۱۳۹۹؛ نیکنام، ۱۳۹۸) در مجموع، اینطور می نماید که همچنان، شناخت کاملی از «زن دانشجوی مقطع تحصیلات تکمیلی افغانستانی در ایران» - به عنوان بخشی از جامعه - در دسترس نیست و در میان مطالعات فارسی انجام شده کمتر به تجربه زیسته ایشان در جامعه ایران پرداخته شده است.

لذا با توجه به ادبیات مطالعاتی موجود، ضروری به نظر می رسد، این بار، ذره بین مطالعاتی خود را در نقطه مشخصی از زیست زنان دانشجوی افغانستانی در ایران قرار دهیم و با شنیدن روایت تجربه زیسته شان، از «دانشجو بودن» تصویری کوچک اما با وضوح بیشتر از زیست شان را درک نماییم. ضمن اینکه درک تجربه زنان جامعه مورد مطالعه، به عبارتی دانش حاصل از تجربه زیسته، درک مناسب و واقعی تری را از مسئله فراهم می آورد.

در این مطالعه جهت یافتن بینش نسبت به معانی که مشارکت کنندگان به تجارب زیسته خود از «دانشجو بودن» در ایران می‌دهند، و شناسایی ابعاد تجربه زیسته دانشجویان تحصیلات تکمیلی زن افغانستانی در ایران، تلاش شد تا با بهره‌گیری از رویکرد پدیدارشناسانه، زوایای پیدا و پنهان آن را مورد واکاوی قرار دهیم. البته در نهایت آنچه حائز اهمیت است، توصیف ساختار ذهنی ادراکی مشارکت کنندگان در پژوهش حاضر است که دارای هویتی خاص می‌باشند. علاوه بر برجسته بودن این مفاهیم، کنش‌ها، نوع روابط انسانی در میان این هویت، نظام معرفتی و گفتمان، اهمیت خاص و ویژه خود را داراست.

در این نوشتار از خلال روایت‌های پیاده سازی شده تعداد ۳۰ «دانشجوی تحصیلات تکمیلی زن افغانستانی» و با نظر داشت ۷ مؤلفه تحلیل متن ارائه شده توسط پل جی (Paul Gee, 2005)، به بررسی تجربه زیسته «دانشجویی» آنها در ایران می‌پردازیم. و در راستای پاسخ به سوال اصلی پژوهش «زن افغانستانی به عنوان یک «دانشجو»، چه ادراکی از دانشجو بودن در ایران دارد؟» تنها نظاره گر نیستیم. بلکه سعی در درک همدلانه آنان می‌کنیم - که در طول نوشتار و شرح روایات مستتر است - و در این مسیر تلاش کرده‌ایم به هفت محور تحلیل متن پل جی، پاسخ بگوییم. ۱. مشارکت کنندگان در روایت‌هایشان چه ابعادی را «برجسته کرده‌اند؟»، ۲. چه هویت‌هایی را خلق کرده‌اند؟، ۳. چه روابطی میان انسان‌ها برقرار می‌سازند؟، ۴. چه روابطی میان اشیاء برقرار می‌سازند؟، ۵. چه کنش‌هایی را تجربه کرده‌اند؟، ۶. چه تجربیاتی را جاذبه و چه تجربیاتی را دافعه می‌دانند؟، و بالاخره، ۷. از چه «نظام زبانی و معرفتی»، از تجربه زیسته‌ی خود در ایران سخن می‌گویند؟. سپس، با نظر داشت پاسخ‌های به دست آمده، مدل مفهومی تجربه زیسته «دانشجوی افغانستانی بودن» در ایران، را رسم می‌نماییم. و در آخرین قسمت، به یک خلاصه و تجزیه - تحلیل اکتفا می‌کنیم. ضمن اینکه در این راستا، همواره پیوند خود را بامباحث دقیق پدیدارشناختی حفظ کرده و از لوازم این نوع پژوهش بهره برده‌ایم.

۲. مبانی نظری

دیدگاه‌های متنوعی در خصوص جایگاه نظریه در تحقیقات پدیدارشناسانه مطرح است. در پژوهش حاضر از دیدگاه نظریه‌پردازانی همچون میشل (Mitchell, 1993)، کافمن (Kuffman, 1988) و چانولد (Schonwald, 1988) در خصوص کاربرد نظریه در پژوهش‌های پدیدارشناسی (Phenomenology) پیروی می‌شود. این گروه از پدیدارشناسان معتقدند بیان یک دیدگاه می‌تواند در ایجاد اعتبار و همچنین دست‌یابی به بینشی عمیق در پیش بردن پژوهش

تاثیرگذار باشد. (Bond and Aslonen, 1998: 167) نظریه پردازان مطالعات حوزه مهاجرت به طور کلی به دو دسته از عوامل توجه داشته اند: الف) آشکال ادراکی که باعث دافعه انسان ها از محل اسکان خود (منطقه مبدأ) شده است و ب) آشکال ادراکی که باعث جذب آنها در منطقه مقصد می گردد. (حاج حسینی، ۱۳۸۵؛ ساروخانی، هاشم نژاد، ۱۳۹۰) در این پژوهش از نظریه راونشتاین (Ravenstein, pull and push theory) از قدیمی ترین نظریه ها در باب مهاجرت بهره گیری شد. او با وضع قوانین جاذبه و دافعه در مهاجرت مدعی شد که عوامل جذب اجتماعی - اقتصادی و فیزیکی، فرد را به سوی مهاجرت ترغیب و تحریک می کند و در مقابل، شرایط نامطلوب اجتماعی و فیزیکی او را از وطن مألوف خود، بیرون رانده و دفع می کند. همچنین نظریه اورت اس. لی (Overt. I. I)، که بر نظریه جذب و دفع تأکید نموده و آن را منشاء بروز مهاجرت می داند. وی معتقد است عواملی که در تصمیم به انجام مهاجرت و فرایند آن وارد می شوند، عبارتند از: الف) عواملی که با حوزه مبدأ ارتباط دارد؛ ب) عواملی که با حوزه مقصد مرتبط است؛ پ) موانع بازدارنده و ت) عوامل شخصی (حاج حسینی، ۱۳۸۵). دو نظریه پیشگفته، در این پژوهش می تواند بستر ایجاد چارچوب مفهومی مناسبی را برای درک فرایند زیست دانشجویان زن افغانستانی در ایران و درک تجربه زیسته آنان فراهم نماید. در مجموع در این مطالعه فرایند «ادراک دانشجوی افغانستانی» بودن را به مثابه چارچوبی مناسب برای دستیابی به تجربه ها و درک زیست دانشجویی مشارکت کنندگان به کار می بریم.

۳. روش تحقیق

دانشجوی افغانستانی بودن، درک و تفسیر متفاوتی از تجربه زیسته را به همراه دارد. در این مطالعه، که در راستای پاسخ به سوال: «زن افغانستانی به عنوان یک دانشجوی خارجی چه ادراکی از دانشجو بودن در ایران دارد»، انجام شد، ضمن تلاش جهت کشف ذهنیت مشارکت کنندگان، و واکنش اطرافیان، به بررسی «ادراک» (Perception) و «احساس» (Feeling) آنان، از «دانشجوی خارجی» بودنشان پرداخته شد. همچنین، به منظور مطالعه درک لایه های عمیق معنایی تجربه های زیسته دانشجویان زن افغانستانی با رویکرد «پدیدارشناسی»، از روش تحلیل متن «پل جی» (Paul Gee, 2005)، استفاده شد. در نهایت، جمع بندی این سطح از تحلیل ها می تواند به شکل گیری تصویری روشن تر از درون مایه ادراک «تجربه زیست دانشجویی» مشارکت کنندگان منجر شود. در ادامه، مفاهیم روش شناسی مورد استفاده در این پژوهش توصیف شده اند:

الف) رویکرد پدیدارشناسانه: این رویکرد به دنبال توصیف پدیده‌ای است که در آگاهی ما ظاهر می‌شود یعنی توصیفی که نه بر اساس ذهنیت عقل‌گرایانه‌ی صرف و نه بر اساس فهم ما اکتساب خواهد شد. درواقع پدیدارشناسی، مطالعه تجربه زیسته «یا» جهان زندگی است. رویکرد پدیدارشناسی به جهان، آنچنان که به وسیله یک فرد زیسته می‌شود توجه دارد، نه جهان یا واقعیتی که چیزی جدای از انسان باشد. (میر، شاه‌رخ، ۱۴۰۱) با این توضیح در توصیف پدیده «دانشجوی خارجی بودن» بر اساس روایت‌های مشارکت‌کنندگان، عینیت محسوس پدیده کنار گذاشته شده و از پاسخگویان درخواست می‌شود، خود، بر اساس تجربیات فردی، از زندگی و تجربه‌ی زندگی دانشجویی و مهاجرتی بگویند و تجربه زیسته خود را بیان نمایند.

ب) روایت از تجربه زیسته: روایت یکی از مهمترین اشکال گفتمان یا خطابه به شمار می‌رود (فرهنگ آکسفورد، ۲۰۰۷). به قول فلانگان (Flanagan, 1949) «شواهد قوی حاکی از این است که انسان‌ها در همه فرهنگ‌ها سعی می‌کنند هویت خود را در نوعی از روایت بیان کنند. روایت یا داستان‌هایی از زندگی روزمره، ابزار قدرتمندی برای شکل دادن به دانش و انتقال آن است. زیرا در گفتارهای مردم از داستان‌های روزمره همواره احساس زنان و مردان مورد تحقیق، ثبت می‌گردد. (محمدی، ۱۳۹۹: ۲۱)

ج) گزارش روایتی از تجربه زیسته: مطالعه تجربه زیسته، قصد انتقاد از افراد را ندارد بلکه تجربیات آنان را جهت مقایسه و سازماندهی گردآوری می‌کند. چنین کاری نماینده تجربیات مشترکی است که هم در زندگی تغییر ایجاد می‌کند و هم زندگی را تأیید می‌نماید (محمدی، ۱۳۹۹: ۲۱) جهت رسیدن به این هدف در تحقیق حاضر، برای درک ذهنیت مشارکت‌کنندگان روش روایتی مورد استفاده قرار گرفت.

د) ویژگی‌های دانشجویان و سازماندهی داده‌ها: دانشجویان زن افغانستانی دانشگاه‌های تهران و قم را می‌توان ذیل چهار گروه زیر دسته‌بندی نمود ۱. دانشجویان زن که مهاجرت تحصیلی مستقیم از افغانستان به ایران داشتند و به همراه خانواده در ایران اقامت دارند، ۲. دانشجویان زن متولد افغانستان و بزرگ شده ایران، ۳. دانشجویان زن متولد و بزرگ شده ایران، بازگشت به افغانستان، بازگشت به ایران و ادامه تحصیلات تکمیلی، ۴. دانشجویان زن متولد و بزرگ شده در ایران که تجربه مستقیمی از کشور افغانستان نداشته و با هم‌تایان ایرانی جامعه‌پذیری را تجربه کرده‌اند. دراین پژوهش از میان سنخ‌شناسی پیشگفته، دانشجویانی از اعضای گروه دوم، سوم و چهارم، مشارکت‌کنندگان در مصاحبه را تشکیل می‌دهند. در مطالعه حاضر، جامعه مورد مطالعه با بهره‌گیری از نمونه‌گیری نظری انتخاب شد. تعداد مصاحبه‌ها بر مبنای اشباع داده‌ها

تجربه زیسته زنان دانشجوی افغانستانی از ... (سمیه عرب خراسانی و دیگران) ۲۰۳

در نظر گرفته شد. بدین معنا که جریان مصاحبه درخصوص این تجربه، تا زمانی ادامه یافت که احساس شد با انجام مصاحبه جدید، اطلاعات جدیدی حاصل نمی‌شود و مطالعه به اشباع نظری رسیده است. - انجام ۲۳ مصاحبه تا اشباع نظری و امتداد روند انجام مصاحبه‌ها تا ۳۰ مصاحبه که قوام بخش و تایید کننده مصاحبه‌های پیشین بود. - نگارنده، که از سال ۱۳۹۵ به میدان پژوهش خود رفت و آمد داشته، عمده یافته‌های میدانی این پژوهش را به طور خاص در سال ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ ه. ش، از خلال انجام مصاحبه با ۳۰ دانشجوی زن افغانستانی مشغول به تحصیل در مقطع تحصیلات تکمیلی در دانشگاه‌های قم و تهران جمع‌آوری کرده است. در نهایت، روایت‌های چندگانه مشارکت کنندگان از «خود»، درباره‌ی «دانشجو بودن» شان در ایران، پیاده سازی، تبدیل به متن، و تحلیل شده است.

جدول ۱. مشخصات جامعه نمونه پژوهش

مشخصات مشارکت کنندگان		فراوانی مشارکت کنندگان
کشور محل تولد	افغانستان	۱۳
	ایران	۱۷
وضعیت تاهل	مجرد	۱۶
	متاهل	۱۴
شهر محل دانشگاه	دانشگاه‌های شهر تهران	۱۸
	دانشگاه‌های شهر قم	۱۲
مقطع تحصیلی	کارشناسی ارشد	۱۸
	مقطع تحصیلی دکتری	۱۲
تعداد سال‌های اقامت در ایران	۲-۵ سال	۸
	۵-۱۰ سال	۲
	بیش از ده سال	۲۰

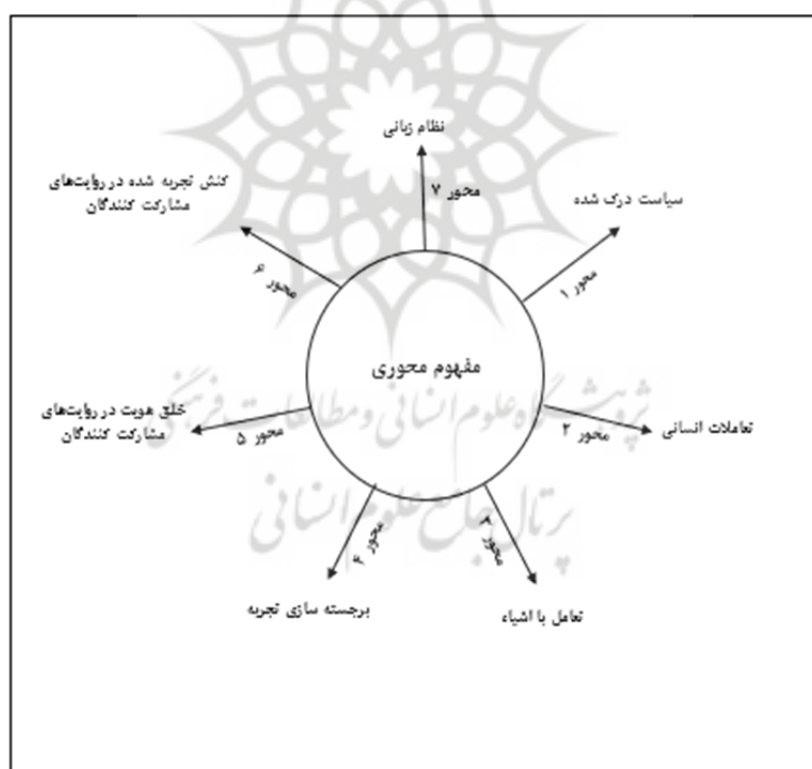
این مطالعه، در واقع، با استفاده از مصاحبه‌های پدیدارشناختی، تجارب ۳۰ مشارکت کننده را که تجربه دست اولی در مورد پدیده مورد مطالعه داشته‌اند و حداقل دو سال از ورود آنها به دانشگاه گذشته و حداقل یک سال دیگر تا پایان تحصیلات آنان در ایران باقی مانده است، توصیف می‌نماید. شایان ذکر است به دلیل دشواری یافتن دانشجویان زن تحصیلات تکمیلی افغانستانی، و تغییر افراد جامعه مورد مطالعه به جهت شرایط پیش آمده در بازه زمانی انجام

پژوهش - شیوع بیماری کرونا، و ضمن آن تغییر حکومت در افغانستان که هر دو را می‌توان از جمله موارد سختی‌کار در نظر گرفت -، پس از اتمام فرایند مصاحبه با هر مشارکت‌کننده، از وی درخواست شد تا در صورت شناخت و تمایل، دیگر دانشجویانی را که تجارب مشترکی در این خصوص دارند را معرفی نمایند. کلیه مصاحبه‌ها با کسب اجازه از مشارکت‌کنندگان، ضبط و بلافاصله پس از انجام هر مصاحبه، توسط نگارنده پیاده‌سازی شدند تا هیچ اطلاعاتی نادیده گرفته نشود.

تمام مصاحبه‌ها با پرسش از معنای تجربه «دانشجو بودن»، آغاز شد. به طوری‌که بدون استثنا مصاحبه‌ها با این جمله شروع می‌شدند: "لطفاً تمامی «افکار»، «احساسات»، «ادراکات» خود را از «دانشجو بودن» تا جایی که می‌توانید بیان نمایید." "ارائه هر گونه مثال برای نکاتی که بیان می‌کنید، بسیار ارزشمند است." و در ادامه سوالات دیگری در صورت لزوم مطرح می‌گردید. اینکه، "اگر بخواهید داستان «دانشجو بودن» خود را روایت کنید/مهم‌ترین فصل آن کدام است؟/زیباترین فصل کدام است؟ یا اگر به روز اول ورود به دانشگاه در مقطع کارشناسی باز گردید؛ و دوباره دانشجو بودن را از ابتدا تجربه کنید، کدام تجربیات خود را دوباره تکرار می‌کنید و از کدام تجربیات خود حذر(دوری) می‌کنید؟ کدام تجربیات را با خود برمی‌دارید و در کوله پشتی خود به یادگار می‌برید، و به کدام تجربه‌ها هرگز اجازه همراهی نمی‌دهید؟" و مواردی از این دست. در واقع، به نوعی، از مشارکت‌کنندگان خواسته شد تا در بیان روایت‌ها، از سر راه خود کنار روند تا آنچه را که از وجودشان جاری می‌گردد، روایت نمایند. در فرایند طولانی گفتگو، ضبط و پیاده‌سازی آن، روایت یکدستی به دست می‌آید که در آن روایت یکدست طولانی و پویا؛ «زبان» آن کشف می‌شود. نوع ارتباطش با اشیا و انسانها بازسازی می‌شود. بارها و بارها، بازبینی، تکرار، ارزیابی، نقادی، و بازنویسی می‌شود، گزاره‌هایش پیدا می‌شود. دنیای متن‌واسازی می‌شود، و دوباره تحلیل می‌شود. (soyer,2013:25) در مسیر انجام این مطالعه، کلیه مراحل پیشگفته به طور منظم، و به تفضیل در جلسات بررسی یادداشت‌های پژوهش - اسنادی، عملیاتی، میدانی، نظری - توسط نگارندگان انجام شد.

در این مطالعه، روایت‌ها، مواد خام یا به اصطلاح داده‌های اصلی تحقیق هستند، ولی سازماندهی داده‌ها و پردازش آنهاست که می‌تواند اطلاعاتی را که نقل شده‌اند معنی‌دار سازد. در تحلیل متن روایت‌ها، مرکز توجه از آنچه که «اتفاق افتاده»، به آنچه که «چگونه افراد آن را درک می‌کنند»، تغییر می‌یابد. همچنین، چنانچه گفته شد، در راستای دست‌یابی به درون‌مایه روایت‌ها از روش پل جی (Paul Gee, 2005)، و هفت سوال طرح شده برای تحلیل متن بهره

گیری شد. در این روش، از خلال روایت مشارکت کنندگان به «تجربه زیسته» دانشجویی آنان پرداخته می‌شود، که به طور شماتیک در شکل شماره یک نشان داده شده است. به زعم پل جی، ۲۰۰۵، شیوه شناخت واقعیت در علوم اجتماعی عبارتست از بررسی منطق زبان. بر همین اساس، «پدیده اجتماعی» به جای تبدیل شدن به «عدد»، «رقم»، «نرخ» و «میزان» «منطق ریاضی»؛ به «منطق زبان» یعنی «متن»، «روایت»، «داستان» و «کتاب» تبدیل می‌شود. پل جی، هفت سوال (محور) را برای تحلیل متون معرفی می‌نماید. (مهرآیین، ۱۴۰۰، دیوسفی و همکاران، ۱۴۰۲) در نوشتار حاضر، از میان روایت‌ها تنها آنچه که برای درک موضوع ضروری است، ارائه شده است. لازم به توضیح است که همواره تلاش به انتخاب و ارائه نمونه‌ها از موارد ناهمگن بوده است، به طوری که تقریباً همه موضوعاتی را که در این زمینه (دانشجویان) توسط دانشجویان عنوان شده‌اند، در برگیرد. مشخصات دامنه پژوهش در جدول شماره یک ارائه شده است.

شکل ۱. محورهای هفت‌گانه روش پل جی

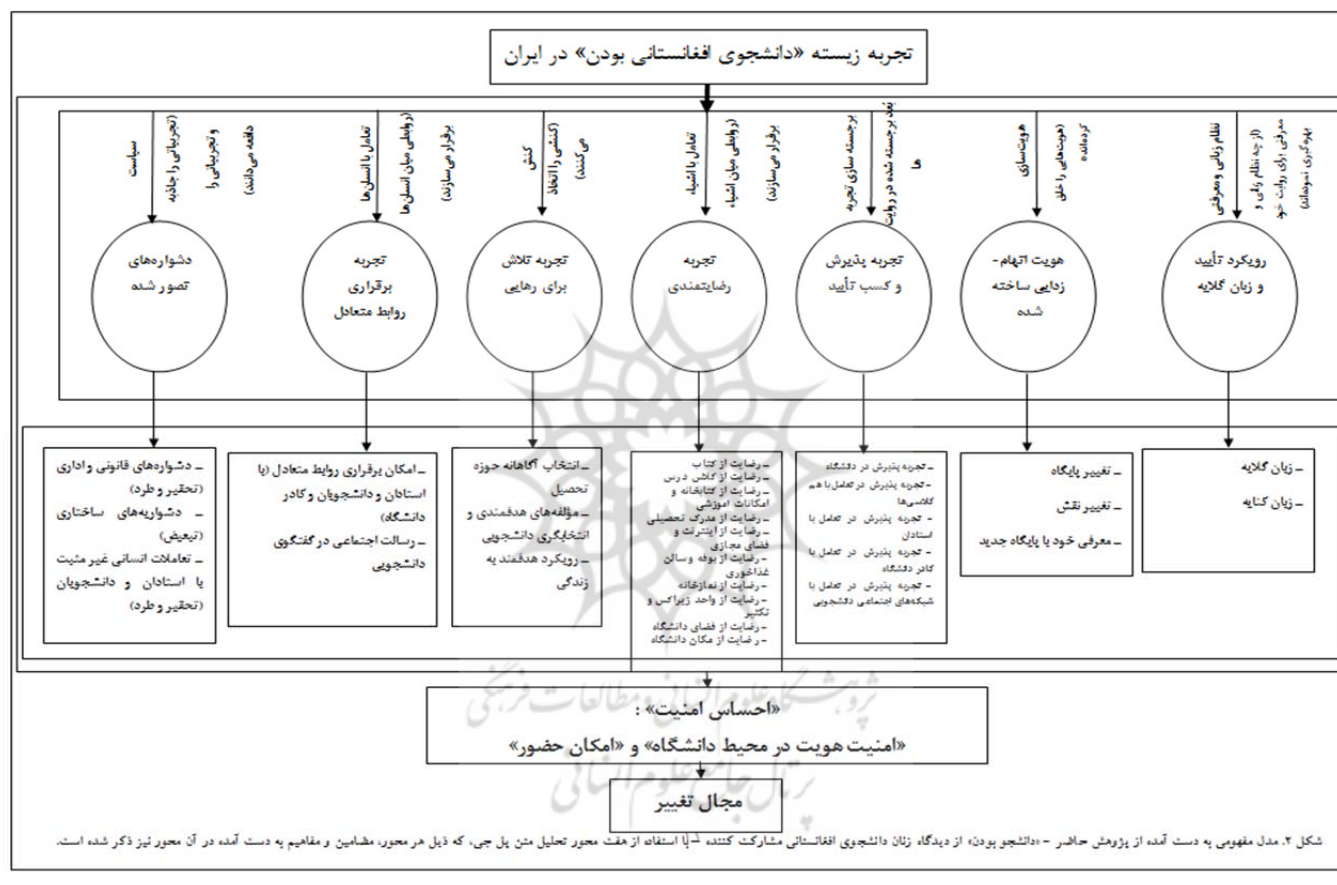
ه) اعتبار و روایی: در پژوهش پدیدارشناختی، «اعتبار» بیان می‌دارد که پژوهشگر تا چه اندازه توانسته حقایق ابراز شده را به درستی منعکس کند. (صفی خانی، ۱۳۹۸) در این پژوهش برای واری این ملاک ارزیابی از دو روش استفاده شد؛ ۱) استفاده از فن واری عضو - که طی آن برداشت‌های پژوهشگر با مشارکت کننده در میان گذاشته تا صحت و سقم آنها مشخص شود - و ۲) یافته‌ها (کد گذاری‌ها) در پژوهش از طریق خبرگان مورد بررسی، اصلاح و تدقیق قرار گرفت.

۴. یافته‌ها

مهاجرت، یک برش لحظه‌ای و مقطعی از تجربه زندگی افراد نیست. برای داشتن نگاهی جامع به حوزه مهاجرت، می‌بایست نگاهی فرایندی به موضوع داشت (سعیدی، ۱۴۰۱: ۱۳۶) ساختار ارائه یافته‌های «تجربه زیست دانشجویی»، با بهره‌گیری از روش تحلیل متن پل جی (Paul Gee, 2005) در هفت مرحله به دست آمده است که به شرح آن می‌پردازیم. ۱. «سیاست درک شده - دافعه - از کشور مقصد»، ۲. «متعادل‌سازی روابط با دیگران»، ۳. «برقراری روابط رضایتمندانه با اشیا»، ۴. «برجسته‌سازی تجربه پذیرش در روایت‌های مشارکت‌کنندگان»، ۵. «خلق هویت اتهام‌زدایی در روایت‌های مشارکت‌کنندگان»، ۶. «کنش تلاش برای رهایی در روایت‌های مشارکت‌کنندگان»، ۷. «احساس امنیت و مجال تغییر، در روایت‌های مشارکت‌کنندگان. در کنار قسمت‌هایی از روایت‌های مشارکت‌کنندگان و در قیاس با آن، از دل‌نوشته‌های دختران افغانستانی، و داستان‌های منتشر شده پیرامون دختران افغانستانی نیز بهره‌گیری می‌نماییم. در شکل شماره ۲، مدل مفهومی به دست آمده در پژوهش حاضر - «دانشجویان» از دیدگاه زنان دانشجوی افغانستانی مشارکت‌کننده - ارائه شده است.

پژوهش‌های کیفی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

تجربه زیسته زنان دانشجوی افغانستانی از ... (سمیه عرب خراسانی و دیگران) ۲۰۷

۱.۴ سیاست درک شده در کشور مقصد در نظر مشارکت‌کنندگان: سیاست دافعه

برای بسیاری از جوانان افغانستانی به خصوص آنانکه در نظام آموزشی ایران از دبیرستان فارغ التحصیل شده‌اند، رفتن به دانشگاه نیز بخش مهمی از فرایند ارتقای اجتماعی به حساب می‌آید. بسیاری از آنها متقاضی تحصیل در دانشگاه‌های ایران هستند. به موازات امکاناتی که برای تحصیل مهاجرین در ایران فراهم شده است، همواره مشکلاتی نیز برای این امر وجود داشته که در ادامه به آن‌ها می‌پردازیم. در پژوهش حاضر با توجه به روایت‌های مشارکت‌کنندگان، یافته‌ها در «تجربه زیست دانشجویی» آنان، ذیل مفهوم درک سیاست «دافعه» از کشور مقصد، در سه بخش ۱. دشواره‌های قانونی و اداری، ۲. دشواره‌های ساختاری و ۳. نوع تعامل اصحاب دانشگاه با افغانستانی‌های غیر مرتبط با دانشگاه، ارائه می‌شود. شایان ذکر است، ضمن ارائه موارد پیشگفته، به بیان دشواره ادراک شده در روایت‌های مشارکت‌کنندگان - از زبان آنان - نیز می‌پردازیم.

بخش اول، «دشواره‌های قانونی و اداری» است که به بیان درک «احساس دافعه» مشارکت‌کنندگان می‌پردازد. مواجهه با مراحل گوناگون از جمله «اخذ ویزای دانشجویی»، «عدم دسترسی جامع به مقررات و روندها» و «ناکامی پس از فارغ التحصیلی برای فعالیت قانونی در حوزه تخصصی خود»، بانظرداشت مفاهیم ادراک شده «تحقیر» (Humiliation) و «طرد» (Social exclusion)، توسط مشارکت‌کنندگان، مورد بررسی قرار می‌گیرد. هرچند با توجه به روایت‌های مشارکت‌کنندگان به نظر می‌رسد «مسائل اداری» بیش از هر چیز ناشی از عدم آگاهی از فرایند انجام کار است. در این راستا یکی از مشارکت‌کنندگان اینگونه بیان می‌نماید:

«الان خودم در بخش پذیرش دانشجویان خارجی دانشگاه همکاری می‌کنم. وقتی دانشجویی با روندی که طی می‌شه آشنا باشه مشکلاتش کمتر می‌شه. اونایی هم که با مشکل مواجه می‌شن، جریمه‌های سنگین می‌شن. یکی از دانشجویان دانشگاه ما ۶۰ میلیون جریمه شد. نه از افغانستان، از کشور دیگه. بخاطر اینکه روند رو نمیدونه. یکم دستوپاگیر هست خُب. من ۴۰ روز قبل اینکه اقامتم تموم بشه باید برگه اشتغال به تحصیلم دستم باشه و مدارکم آماده باشه، که به سازمان یا پلیس ارائه بدم و مشکل اقامتی (برام) بوجود نیاد» (مصاحبه شماره ۹)

نصراصفهانی و همکاران (۱۳۹۵)، نیز در پژوهش خود که به شناسایی امکانات و موانع در دسترسی اتباع افغانستانی به خدمات آموزشی در ایران پرداخته است، موانع قانونی در مقابل تحصیل کودکان افغانستانی را باعث به حاشیه رانده شدن، طرد و تبعیض برای مهاجران افغانستانی عنوان نموده‌اند که موانعی را در راستای پذیرش، تأیید و رشد آنان ایجاد می‌نماید.

بخش دوم «دشواریهای ساختاری» است که به نوعی به بیان درک «احساس دافعه» در روایت های مشارکت کنندگان، با درک مفهوم «تبعیض» در حوزه آموزش و تعیین هزینه دانشگاه، می‌پردازد. اغلب مشارکت کنندگانی که تولد آنها در ایران بوده یا زمان بیشتری را در ایران زندگی کرده اند، انتظارات بیشتر- برابر با شهروندان ایران - دارند که خود موجب شدت بیشتر احساس تبعیض در ایشان می‌گردد. در این راستا، یکی از مشارکت کنندگان اینگونه روایت می‌نماید:

«دانشجویان افغانستانی وقتی تو یک رشته پذیرفته بشن حتی اگه کنکور بدن و بهترین رشته هم قبول بشن ازشون به اندازه دانشگاه آزاد هزینه دریافت می‌شه» (مصاحبه شماره یک)

دانشجوی دیگری اینگونه بیان می‌نماید:

«با اینکه تمام تلاشمان را می‌کنیم و دانشگاه دولتی روزانه قبول می‌شویم، باید شهریه شبانه را بپردازیم؛ این شهریه در دانشگاه‌های مطرح و رشته‌های پزشکی اغلب مبالغ بالایی است و طبیعتاً بیشتر خانواده‌های اتباع توان پرداخت این شهریه را ندارند و فرزندانشان مجبور به ترک تحصیل می‌شوند. با این حال، دریافت وام دانشجویی به عنوان حداقل درخواست نیز بر زمین مانده و ناکام (ناامید) از آن شده‌اند. با این توضیح که فرایند دریافت وام آنقدر مشکل بود که (دانشجویان) منصرف شدن و ترجیح دادن با قسط‌بندی‌ای که دانشگاه ارائه می‌دهد برن تا وام. من شرایط وام رو نمیدونم، و نمی‌شناسم کسی که گرفته باشه از بچه‌های بین‌الملل. فکر می‌کنم پروسه طولانی‌ای داره که همه منصرف می‌شن از گرفتنش» (مصاحبه شماره ۲).

نصر اصفهانی (۱۳۹۷)، نیز در پژوهش خود در خصوص هزینه دانشگاه، اشاره می‌کند دانشگاه‌های کشور بر حسب رشته، شهریه‌های متفاوتی را برای هر ترم به دلار مصوب نموده اند و از دانشجویان در ابتدای هر نیم سال تحصیلی نقداً دریافت می‌کنند. ضمن اینکه شرط معدل ۱۲ کارشناسی و ۱۴ کارشناسی ارشد از سوی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری برای ادامه تحصیل این دانشجویان در مقطع بالاتر الزامی اعلام شده است. در حال حاضر بر اساس برخی آمارها در حدود ۱۲ هزار دانشجوی افغانستانی - ۶۰ درصد کل دانشجویان خارجی - در ایران تحصیل می‌کنند.

بخش سوم، «تعامل اصحاب دانشگاه با افغانستانی‌های غیر مرتبط با دانشگاه» که به نوعی به بیان درک «احساس دافعه» از سوی دانشجویان، با نظرداشت مفاهیمی چون «تحقیر» (Humiliation) و «طرد» (Social exclusion)، از روایت های مشارکت کنندگان، می‌پردازد. اگرچه، این موارد اغلب در حضور دانشجویان و اتباع افغانستانی بوده، که خاطر مشارکت کنندگان را نیز

مکدر نموده است ولی کمتر مواردی است که خود دانشجو به طور مستقیم مخاطب قرار گرفته باشد. برای نمونه، یکی از مشارکت‌کنندگان در روایت خود اینگونه بیان می‌نماید:

«ترم اول یا دوم بودم که تو سالن دانشگاه نشسته بودم، چندتا از همکلاسی‌های من هم صندلی کناری من نشسته بودن و صحبت می‌کردن، اون زمان تو دانشگاه ما چندتا کارگر ساختمونی افغانستانی بودن که مشغول کار بودن، اونا (دانشجوها) که نشسته بودن، داشتن کارگرهای افغانستانی رو مسخره می‌کردن و واقعاً برای من سخت گذشت و اینکه مگه بین شما و اون کارگر چه تفاوتی هست؟ این یکی از بدترین خاطراتی بود که من توقع نداشتم تو دانشکده پزشکی بینم» (مصاحبه شماره ۱۰).

هرچند در بخش پیشگفته تجربیاتی در روایت‌ها، که به زعم دانشجو «دفاعه» از کشور میزبان «ادراک» میشد، به برخی تعاملات نیز پرداخته شد؛ ولی در مقابل به تمایل به برقراری تعاملات انسانی متعالی، در دانشگاه هم پرداختیم که، خود از جمله مواردی است که به زعم او «جاذبه» کشور میزبان «درک» می‌گردد.

۲.۴ تعاملات انسانی دانشجویان مشارکت‌کننده؛ امکان برقراری روابط متعادل در دانشگاه

مشارکت‌کنندگان در تلاش برای فهم معنای تجربه زیسته خود در سفر تحصیلی‌شان، به معنای جدیدی دست می‌یابند و از این طریق روابطی را بین خود و دیگران شکل می‌دهند که در نهایت، تعاملات آنان را بازنمایی می‌کند. از جمله خاطرات مشترک دوران دانشجویی می‌توان به همراهی و همدلی اساتید، همکاری و تعامل کارمندان، شوق تحصیل، و دوستی با دانشجویان اشاره نمود. با بررسی روایت‌ها، دانشگاه در نظر مشارکت‌کنندگان در مصاحبه به رغم محدود خاطرات ناخوشایند، در مجموع تجربه زیسته قابل قبول و شیرینی را برای دانشجویان زن افغانستانی در ایران ترسیم می‌کند. خاطراتی دلچسب از «دوستی» و «زندگی و رآی محدودیت‌های جامعه». هرچند در ضمن این خاطرات شیرین، برخی دشواری‌های قانونی (اداری، امکان و اجازه اشتغال و غیره)، دشواری‌های ساختاری (هزینه دانشگاه)، و برخی تعاملات انسانی غیر مثبت وجود دارد - که چنانچه در محور نخست توضیح داده شد، به زعم دانشجو، «سیاست دفاعه» از سوی کشور میزبان درک می‌گردد، - ولی مشارکت‌کنندگان در روایت‌های خود، آنها را قابل اغماض بیان نموده‌اند.

چنانچه، به نظر می‌رسد محیط دانشگاه، امکان درک فضایی با کمترین میزان از احساس تبعیض (Perceived discrimination) و طرد (Social exclusion)، به ویژه در مقایسه با تبعیض و

طرد تجربه شده در خارج از فضای دانشگاه را فراهم ساخته است. در این راستا مشارکت کننده ای بیان داشته است:

«با افزایش سطح دانش و فرهنگ در دانشگاه، نگاه بالا به پایین نسبت به مهاجران افغان (افغانستانی) خیلی کمتر است» (مصاحبه شماره یک).

یکی از مشارکت کنندگان با روایت خاطره‌ای، غلبه رویکرد فرهنگی و تعاملات انسانی در روابط انسانی دانشجویان در دانشگاه را اینگونه توصیف می‌کند:

«خاطره خوبی که دارم (اینکه) بعد از عمل (عمل جراحی) یکی از اساتید منو به خانم مددکاری که استاد روانشناسی دانشگاه تهران بود معرفی کرده بودن. بعد از عمل که حالم یکم بهتر شده بود، روی تخت بیمارستان، (خانواده ام) ازم یه عکس گرفته بودن عکسم رو براش فرستادم، بعد از اینکه مرخص شدم گفت حتماً بیا یک درخواست بنویس که برای هزینه‌های شیمی درمانی و پرتودرمانی من برات کمکی بگیرم. من هم نوشتم و بردم بهش دادم. و این بنده خدا رفته بود برام کل دوره را بورسیه گرفته بود. رئیس بخش بین الملل دانشگاه هم خیلی همکاری کرد و من نتونستم بینمش ولی همیشه دعاگوش هستم. این خانم مددکار هم خیلی کمکم کرد. برام بورس کامل گرفت، برام بیمه سلامت هم گرفت. خیلی کمکم کردند استادها، همیشه دعاگوشون هستم» (مصاحبه شماره ۱۵).

هر چند، به نظر می‌رسد در عمل، تفاوت‌هایی نیز وجود داشته است. یکی از مشارکت کنندگان ضمن بیان روایت خود، با ذکر خاطره ای اینگونه توضیح می‌دهد:

«(نه همه استادها) اساتید تئوری و عملی متفاوت بودن (ولی) آدم نباید از حق بگذره، هیچ تفاوتی قائل نبودن. من این تفاوت رو تو دوران دانشگاه خیلی کمتر احساس کردم، خیلی. گاه یادم می‌رفت که من دانشجوی بین الملل هستم. بجز بخش عملی تو بیمارستان‌ها که یکی دوتا از اساتید سلیقه‌ای رفتار می‌کردن (مصاحبه شماره ۲).

این مناسبات در خصوص تعامل و روابط آنها با اساتید دانشگاهی در سطحی دیگر نیز صدق می‌کند. آنچنان که مشارکت کنندگان غالباً نظر مثبتی از اساتید دانشگاهی را ارائه می‌دهند. از جمله به گفته یکی از مشارکت کنندگان در مصاحبه:

«اساتیدمون واقعاً خوب بودن و من هیچوقت نگاه تبعیض آمیزی ندیدم. گاهی براشون سؤال پیش می‌ومد که شما افغانستانی هستین؟ یا از کشور دیگه ای هستین؟ و من هم جواب می‌دادم بله افغانستانیم» (مصاحبه شماره ۱۰).

به نظر می‌رسد در روایت‌های مشارکت‌کنندگان، برخی از اساتید بهتر ارزیابی می‌شوند و برخی بدتر. غالباً اساتید زن بهتر ارزیابی می‌شوند و اساتید مرد در پایین محور ارزیابی قرار می‌گیرند.

اغلب مشارکت‌کنندگان در مصاحبه بر نظر مثبت‌شان نسبت به تعاملات درون دانشگاهی صحنه گذاشتند، مشارکت‌کنندگان، اغلب، (درخصوص رابطه با سایر دانشجویان) اینگونه بیان می‌کنند:

«از طرفِ هم کلاسی‌هام هیچ چیز عجیب و غریبی ندیدم. این که کسی بخواد رفتار متفاوتی داشته باشه، یا حرفی بزنه، هیچ کدوم، بنده خداها خیلی خوب بودن، براشون خیلی جالب بود، خیلی باحال بود که با ما درس می‌خوندن. از این لحاظ خیلی خوب بود(مصاحبه شماره ۱۱) مشارکت‌کننده دیگر هم با بیان این که اساساً با دانشجویها مشکلی نداشته اضافه می‌کند: «تونسته بودم با بعضی‌ها ارتباط برقرار کنم. دوستان خوبی هم تو اون دوترم (قبل از کرونا) داشتیم» (مصاحبه شماره ۲).

برقراری روابط متعادل در دانشگاه، خود به نوعی در بردارنده تایید اشتیاق برای تحصیل؛ کاهش تبعیض جنسیتی و غیر جنسیتی؛ هدفمندی انتخابگری دانشجویی، و مواردی از جمله برقراری رابطه، گفتگو، شرکت در گفتمان دانشجویی؛ فراتر از خود به جامعه اندیشیدن، را در بر دارد که همگی از جمله مواردی است که می‌توان ذیل درک دانشجویان از «احساس جاذبه» یا درک جاذبه در جامعه مقصد از سوی آنان بیان نمود.

۳.۴ تعامل با اشیا، رضایتمندی از کلاس درس، امکانات آموزشی و مدرک تحصیلی

در میان روایت‌ها، به کرات به بیان «اهمیت» و «ارزش» دریافت مدرک تحصیلی از ایران یا سایر کشورهای خارجی قابل دسترسی پرداخته شده است. زن افغانستانی در دانشگاه، به نوعی می‌تواند به ارتقاء منزلتی دست یابد و آینده شغلی، «نه» در ایران، بلکه در دیگر کشورها و یا احتمالاً در کشور خودش پس از طالبان، را تجربه نماید. در بین آنان، مدرک گرایی بسیار شایع است. شاید چون لزوماً باید برای هر پست و کار خوب، مدرک داشته باشند. مدرکی که لزوماً نباید تناسبی با کار داشته باشد. چه به لحاظ سطح مدرک (کارشناسی - ارشد - دکتری) و چه به لحاظ رشته تحصیلی - هر چند به نظر می‌رسد هر کس بر مبنای آشنایی و شبکه روابط - به غیر از تخصص - در جایگاه شغلی خود قرار می‌گیرد. و بر پایه‌ی همان مدرک و پست - هر چند نامرتب و ناسطح - حق الزحمه دریافت می‌نماید.

تجربه زیسته زنان دانشجوی افغانستانی از ... (سمیه عرب خراسانی و دیگران) ۲۱۳

دانشگاه تأثیر بالایی بر دانشجویان داشته است. این نقش از سوی تمامی مشارکت‌کنندگان در مصاحبه تأیید شده است. یکی از مشارکت‌کنندگان در این خصوص با تأیید نقش صددرصدی دانشگاه، بیان می‌کند که:

«میزان مطالعه‌ای که می‌کنیم دید رو متفاوت می‌کند نسبت به قبل، و برخوردهایی که در مدت تحصیل مواجه می‌شیم. از نظر من بهترین تعامل با محیط و بهترین تجربه زندگی در ایران (برای من) در دانشگاه است» (مصاحبه شماره ۹).

۴.۴ برجسته سازی «تجربه پذیرش» (Felling of acceptance) در دانشگاه، در

روایت‌های دانشجویان

به نظر می‌رسد، دوره دانشجویی، دوران دوستی و صمیمیت، خوشی، یکی از بهترین دوره‌های زندگی، و دورانی است که غیریت سازی به میزان قابل توجهی کاهش می‌یابد. یکی از مشارکت‌کنندگان، دوران دانشجویی را در روایت خود، اینگونه بیان می‌نماید.

«دوستای خیلی خوبی داشتم. (من) همه وقتی رو که داشتم برای درس نگذاشته بودم. هم برای تفریح بود، هم برای خانواده بود، هم برای دوستان بود. خیلی خوش می‌گذشت. الانم خیلی خوش می‌گذره» (مصاحبه شماره ۱۴)

او در ادامه، دوره دانشجویی را یکی از بهترین دوره‌های زندگی‌اش روایت می‌کند. به ویژه اینکه افغانستانی بودنش - آنچنان که در جامعه به مثابه یک هویت غیر با آن رفتار می‌کردند - در دانشگاه نادیده گرفته می‌شود. او ادامه می‌دهد:

«اصلاً تشخیص نمی‌دادند ولی بعدش خودم می‌گفتم که افغانستانی هستم حالا اگر سؤالی داشتند بهشون جواب می‌دادم یا بعضی وقتا لازم بود خودم چیزی (توضیحی) بهشون بگم» (مصاحبه شماره ۱۴)

مشارکت‌کننده دیگری در تأیید این تجربه، بیان می‌کند:

«توی دانشگاه، هم کنار دوستان بودن (تغییر فضای زندگی، تغییر دید) برام خیلی خاطره خوبی بود. هم اون دانشجو بودن برام خاطره خیلی خوبی بود. دوره ارشد هم که مجازی بود همش ولی حتی اگه مجازیه دوستای خوبی پیدا کردم و آنقدر جوون صمیمیه که انگار سالهاست همو می‌شناسیم.» (مصاحبه شماره ۶)

رسالت اجتماعی در گفتمان دانشجویی (فراتر از خود به جامعه اندیشیدن) از دشواری‌هایی است که می‌تواند با در برداشتن مفاهیمی چون «تشویق»، «یکسانی»، «پذیرش»، ذیل مفهوم «جاذبه»، درک دانشجویان از «احساس جاذبه» را ارائه نماید.

۵.۴ خلق هویت «اتهام‌زدایی» در روایت‌های مشارکت‌کنندگان

فرهنگ مردمان افغانستان همچون فرشی هزار نقش و هزار رنگ است. در خصوص افغانستانی بودن، تفاوت‌های قابل مشاهده - رنگ پوست، حالت چهره، کشیدگی چشم - از اهمیت بالاتری نسبت به تفاوت‌های غیرمشهود برخوردار است. لذا اقوام هزاره به دلیل ویژگی‌های بصری و حالت صورت و چشم - که در نگاه اول قابل تشخیص است - بیشترین میزان تجربه از انگ اجتماعی (Stigma) را در جامعه تجربه می‌کند. پنهان کردن هویت افغانستانی از سوی سایر قومیت‌های افغانستان - سید، تاجیک، ازبک، قزلباش، بلوچ، پشتون و ... -، گاهاً به دلیل ترس از تحقیر یا طرد اجتماعی (Social exclusion) صورت می‌پذیرد ولی کمتر از جانب هزاره‌ها امکان‌پذیر است. هرچند، مقوله «انگ اجتماعی افغانی بودن» در گفتگوها نیز، مورد تأیید مشارکت‌کنندگان قرار دارد. براساس مطالعات میدانی صورت گرفته نیز به نظر می‌رسد پیش‌داوری‌های دانشگاهیان - استادان، دانشجویان، کارمندان - متناسب به مهاجرین، به طور کلی و افغانستانی‌ها به طور خاص، هر چند بسیار کم‌رنگ‌تر نسبت به جامعه، اما همچنان در این عرصه تداوم دارد.

از قول مهاجر افغانستانی در ایران و خطاب به هم‌وطنانش، در خصوص «هویت جعلی و بدنام شده» آنان، اینگونه آمده است:

«وقتی شما در یک جمع علمی سخن از تاریخ تمدن جهانی می‌زنید، وقتی خودتان را میراث دار مولانا و ناصر خسرو می‌خوانید، و در آخر می‌گویید که افغان هستید، همه تعجب میکنند، حتی شمار باورتن نمی‌کنند. ما نمی‌توانیم زیر بار این هویت جعلی و بدنام شده زندگی کنیم، مال خودتان باشد، حلال‌تان باد! اما من افغان (اینگونه) نیستم و نخواهم بود!» (شبکه اطلاع‌رسانی افغانستان، ۱۳ اردیبهشت ماه ۱۳۹۷)

مشارکت‌کننده دیگر پژوهش حاضر نیز در این راستا و در تأیید این تجربه اینگونه بیان می‌نماید:

«در ایران، انگار همیشه افغانستانی، کارگرسون بوده، سرایدارشون بوده و افغانستانی رو اینطور باور دارن. نمی‌تونن افغانستانی ثروتمند، تحصیل‌کرده، یا متخصص در رشته‌ای خاص

رو باور کنن. نمی تونن ی رفتار متفاوت (بهرتر) از افغانستانی رو باور کنن. ممکنه حتی دوست صمیمیت باشن و خیلی رعایت کنن، ولی باز هم وقتی ناخودگاه یک کارگر ساختمانی افغانستانی می بینن حواسشون به حضور من (افغانستانی) نباشه - ودور از انتظار من - در موردش (بد) صحبت کنند. هرچند کمی بعد متوجه بشن و عذر خواهی کنن» (مصاحبه شماره ۱۰).

در این راستا، به نظر می رسد صدا و سیما، و سینما، می توانند در «پذیرش» مهاجران افغانستانی در «ایران» بسیار تاثیر گذار باشند. (فرمانفرمایان و همکاران، ۱۳۹۷)

۶.۴ تلاش برای رهایی؛ کنش تجربه شده در روایت ها

اسمیت (۱۹۸۰) و گود (۱۹۶۳)، گسترش فرصت های آموزشی، شهرنشینی و ورود به بازار کار از جمله نهادهای مدرنیته بوده که در ایجاد تغییرات فرهنگی و اجتماعی در میان افراد مؤثرند. توسعه شهرهای مدرن تأثیر شایانی بر عادات، شیوه های رفتار، الگوهای اندیشه و احساس انسان برجای می گذارد. (سعیدی، ۱۴۰۱: ۱۴۶)

هرچند مشارکت کنندگان، از «تبعیض ساختاری»، «تحقیر»، و «مسیر پر دست انداز قوانین»، به عنوان اولین تجربه های تلخ و پردردسر در ورود به دانشگاه یاد می کنند. در پس این دست خاطرات، خاطراتی دلچسب از «دوستی» و «زندگی و رای محدودیت های جامعه»، را در این دوران تجربه می نمایند، در واقع برای بسیاری از مشارکت کنندگان، دانشگاه تنها گزینه در دسترس و تنها انتخاب برای رهایی از برخوردهایی در سطح جامعه است که به زعم خودشان متعصبانه و دربرگیرنده لایه هایی از تحقیر و تبعیض و طرد بوده است. دانشگاه به عنوان یک مزیت اجتماعی قابل دسترس، برای افراد تجربه فرصت ها و موقعیت های جدیدی را فراهم می کند که آنان می توانند در دوره دانشجویی، چند صباحی امکان «حضور» در اجتماع را تجربه نمایند. در واقع، مشارکت کنندگان ضمن «بودن» به عنوان دانشجو، و در گذران این دوره، «انتخاب آگاهانه حوزه تحصیل»، «رویکرد هدفمند به زندگی» و «باز تعریف روابط جنسیتی» با تاکید بر نقش «زن» در خانواده و اجتماع را نیز تجربه می نمایند.

به نظر می رسد تحصیل در دانشگاه، مجالی برای امکان گفتن دانشجویی، و انجام رسالت اجتماعی در گفتن دانشجویی است. تحصیل، برای مشارکت کنندگان، فراتر از «خود» به جامعه اندیشیدن است. در این راستا مشارکت کننده ای اینگونه بیان می دارد:

«می خوام در فضای اجتماعی تغییرات بزرگتری را ایجاد کنم» (مصاحبه ۱۲)

مشارکت‌کننده دیگری اذعان می‌دارد:

خوشبختی خودم در افغانستان همین قدر که من بتوانم به آنها (مردم خودم) خدمت کنم. یا ی کاری بتونم بکنم و از عهده‌ام بر بیاد. که بتونم به مردم خدمت کنم و چی از این بهتر. چی بهتر از این کارهای بیمارستانی (مصاحبه ۸).

مشارکت‌کننده‌ای بیان داشته است:

اگه ی دانشمندی ی سخنی رو می‌زنه همه مردم آن را گوش می‌کنن. یک آدم عادی اگر بگوید خیلی گوش نمیدن. شاید هر دو یک جمله رو بیان کنن ولی واقعیتش باید به یک مرحله ای برسانی خودتو که قبولت کنن، بعد حرفی که می‌زنی می‌تونه تأثیر چند برابر داشته باشه. (مصاحبه شماره ۱۲)

به نظر می‌رسد در نظر اغلب مشارکت‌کنندگان، تحصیل، به نوعی پاسخی به رسالت اجتماعی «آنها» است. مشارکت‌کننده‌ای در این راستا اذعان می‌دارد:

«وقتی رشد فکری می‌کنی، هدفات بزرگ‌تر می‌شه مثلاً من دوران مدرسه خیلی خردتر فکر می‌کردم. ولی خُب خودم چون از اوّل با شرایط مشکلی برای خانم‌ها مواجه بودم همیشه دوست داشتم با تحصیلات خودم اثبات کنم که دخترها همه ضعیف نیستن و هویت زنانه رو اثبات کنم به اطرافیان. می‌خوام خیلی تأثیرات در زندگی زن‌ها بگذارم و در سخنرانی‌هام به عملکرد دولت‌ها و شخصیت‌های بزرگ دولت خودمان انتقاد می‌کردم، باید بگی تا تغییر ایجاد شود. با سکوت چیزی تغییر نمی‌کنه.» (مصاحبه شماره ۱۲)

نتایج پژوهش نیک نام، ۱۳۹۸، نیز در توصیف و تفسیر تجارب زیسته دانشجویان دکتری خارجی - از کشورهای افغانستان، لبنان و هند، در رشته‌ها و دانشگاه‌های مختلف - و شاغل به تحصیل در ایران از زندگی و تحصیل، حاکی از آن است که تجارب زیسته این دانشجویان از تحصیل در کشورمان منفی نبوده است - هرچند به اندازه کافی مشوق و هدایتگر نیز نبوده است - تجربه زنان در این مطالعه، بیانگر این است که مهاجرت توانسته فرصت‌های جدید را برای بهبود زندگی آنان ایجاد نماید. سعیدی، ۱۳۹۹، در مطالعه خود با عنوان غریبه‌های قریب، ضمن تلاش برای فهم دلالت‌های موقعیت پاندمیک کرونا بر تجربه زیسته دانشجویان افغانستانی ساکن ایران، پرداخته است. به زعم او مهاجرت، منبع استقلال و اعتماد به نفس بیشتر و پایگاه اجتماعی بالاتری برای آنان بوده است و بر روابط جنسیتی مخصوصاً نقش زنان در خانواده و اجتماع نیز تأثیر گذار بوده است.

۷.۴ بیان «روایت» با رویکرد «جذب و تایید» ولی در نظام زبانی «گلایه»

هرچند حضور مشارکت کنندگان در «محیط دانشگاه» و «افزایش دانش و مهارت» ایشان، اغلب «تجربه زیست دانشجویی» را با در برداشتن مفاهیمی چون «تشویق»، «یکسانی»، «پذیرش» همراه می‌سازد، و مواردی چون «امکان گفتمان دانشجویی»، «پاسخ به اشتیاق برای تحصیل»، «کاهش میزان تبعیض» (جنسیتی و غیر جنسیتی) و «تغییر در نقش‌های جنسیتی»، غالباً درک دانشجویان از «احساس جاذبه» را پر رنگ تر می‌نماید؛ اما به نظر می‌رسد فارغ از نوع روایت (بازگوکننده درک جاذبه از سوی مشارکت کنندگان) در هر حال، روایت تجربه زیست در دانشگاه، به صورت دوگانه است، و با زبان گلایه بیان می‌شود. پس از انجام مراحل هفتگانه تحلیل متن پل جی (Paul Gee, 2005) در این مطالعه؛ مفهوم محوری «احساس امنیت»، پدیدار شد.

۵. دانشجو بودن به مثابه فرصتی برای «احساس امنیت»

احساس امنیت (Security Sense) یکی از مفاهیم با اهمیت، پیچیده و جدید در دنیای امروز است و در بسیاری از مباحث سیاسی، اجتماعی و اقتصادی، موضوع «مفهوم "امنیت" به چشم می‌خورد. امنیت از نیازهای ضروری زندگی فرد و جامعه تلقی می‌شود که فقدان و یا اختلال در آن پیامدها و بازتاب‌های نگران‌کننده و خطرناکی به دنبال دارد. احساس امنیت، فرایندی روانی اجتماعی است که صرفاً بر افراد تحمیل نمی‌شود بلکه اکثر افراد جامعه بر اساس نیازها، علایق، خواسته‌ها و توانمندی‌های شخصیتی و روانی خود در ایجاد و از بین بردن آن نقشی اساسی دارند. (بیات، ۱۳۸۸) برخی از کارشناسان این حوزه، احساس امنیت را مقدم بر وجود عینی امنیت معرفی می‌کنند. (کرامتی، ۱۳۵۵) در واقع افراد مختلف با توجه به تنوع محیط پیرامونی بینش متفاوتی از مقوله امنیت داشته و احساس امنیت را با توجه به نظام اقتصادی، سلامت، تجربه‌های فردی ناامنی متغیر دانسته، و دلهره ناشی از احساس ناامنی را بیشتر از لایه‌های عینی و واقعی ناامنی و وقوع جرم در اذهان دارند. (بهیان و همکاران، ۱۳۹۲) احساس امنیت از بیشترین اهمیت برخوردار است و خمیر مایه آرامش روان، امید، پویایی و تلاش همیشگی انسان به شمار می‌آید. امنیت روان و اطمینان خاطر، هموارترین بستر رویش خلاقیت‌ها و نوآوری‌های ذهنی است. (ساروخانی و هاشم نژاد، ۱۳۹۰) در این مطالعه، «احساس امنیت»، در واقع، احساسی است که از لابه‌لای سخنان و روایت‌های مشارکت کنندگان در یک شبکه معنایی با سایر مفاهیم این حوزه، پدیدار می‌شود.

زندگی اجتماعی زنان، در اجتماع به شدت وابسته به احساس امنیتشان است. امنیت دانشگاه اولین مؤلفه حائز اهمیت برای دانشجویان زن افغانستانی است. با این وصف که مشارکت کنندگان در مصاحبه‌ها، ضمن پاسخ به این پرسش که چه چیزی در بدو ورود به دانشگاه نظرتان را جلب کرد و برای شما خیلی خوب بود، به محیط امن دانشگاه و احساس امنیتی که در دانشگاه دارند اشاره می‌کنند. این مهم در خصوص هر دو گروه از مشارکت کنندگان یعنی هم آنهایی که تمام دوره‌های تحصیلی خود را در ایران سپری کرده‌اند و هم آنهایی که از افغانستان و برای تحصیل در دوره تحصیلات دانشگاهی به ایران سفر کرده‌اند به چشم می‌خورد. برای نمونه یکی از مشارکت کنندگان اینگونه بیان می‌کند:

«اولین چیزی که من وارد دانشگاه شدم و خیلی خوشم آمد محیط دانشگاه بود. اول اینکه، فضاش خیلی امن بود محیط دانشگاه» (مصاحبه شماره ۳)

زبان مورد استفاده در بیان روایت‌ها، حکایت از همدلی و همزادپنداری با دیگر دانشجویان افغانستانی که شرایط یکسانی با آنان دارند، می‌باشد. آنها همواره با گفتگو و درد دل کردن با هم سرنوشتانشان و همزادپنداری با آنان را برای حال خود، و آرامش مورد نیاز خود برای ادامه هستی مفید می‌دانند.

به نظر می‌رسد روایت اصلی آنان، احساس امنیت است در ابراز هویت، و ذیل آن بُزرگی و سوژگی است. در واقع آنها با شیوه‌های متفاوت در روایت از خویشتن، سفر تحصیلی خود در آموزش عالی را با داستانی مشترک از مفاهیم دوگانه‌ی تحقیر ≠ تأیید، تبعیض ≠ یکسانی، طرد ≠ پذیرش، روایت می‌نمایند.

حضور در دانشگاه برای مشارکت کنندگان سبب افزایش سرمایه اجتماعی نیز می‌گردد که به نظر می‌رسد، خود، تاثیر مثبت بر افزایش میزان احساس امنیت اجتماعی ایشان نیز دارد. محمد زاهدی اصل و همکاران، ۱۳۹۲، نیز در پژوهش خود ضمن بررسی بعد ذهنی امنیت اجتماعی، و احساس امنیت اجتماعی مهاجران افغانستانی ساکن شهر تهران و رابطه آن با میزان سرمایه اجتماعی؛ بر وجود رابطه معنادار و مستقیم، میان احساس امنیت اجتماعی و میزان سرمایه اجتماعی جامعه مورد مطالعه خود تاکید کرده است.

۱.۵ دانشجوی بودن، و تجربه احساس امنیت در «ابراز هویت» در محیط امن دانشگاه

آشکارا بیان داشتن هویت افغانستانی در دانشگاه بنا به چندین مؤلفه قابل فهم و توجیه است. نخست «امنیت دانشگاه»، به عنوان جامعه‌ای فرهیخته، دوم «تشخص» مهاجران تحصیلکرده و

سوم «تعدد» افغانستانی‌ها در دانشگاه و «اعتماد به نفسی» که به همراه این حضور شایسته در فضایی رقابتی کسب می‌نمایند. موارد فوق از جمله مهمترین مؤلفه‌هایی است که آشکارا بیان داشتن هویت افغانستانی در دانشگاه را مستدل می‌کند. با این وصف یکی از مشارکت‌کنندگان اینگونه بیان می‌نماید:

«دانشکده و دانشگاه ما کلاً دانشجوی افغانستانی زیاد دارد. هر ترم شاید، به ۴-۵ تایی داشته باشه و بیمارستانی که ما می‌ریم هر بخشی که میری حالا دیگه یدونه افغانستانی هست. چه اتاق عمل و چه بخش‌های مختلف. بارها شده من خودم روپوش سفید تنم باشه و ازم پرسن شما ایرانی هستین یا نیستین؟ منم می‌گم نه، (من) از افغانستانم» (مصاحبه شماره ۱۰)

در واقع در چنین شرایطی است که هیچگونه تلاشی برای پنهان کردن هویت و غیریت سازی از سوی مهاجر صورت نمی‌گیرد. در این راستا دانشجوی دیگری در ترسیم نوع ابراز هویت و تعامل با اساتید، در بیان «تأیید آمیز» از رفتار دانشگاهیان می‌گوید:

«من از هیچ آدم آکادمیکی که اساتید ما باشن رفتار نادرستی رو دریافت نکردم. من احساس می‌کنم که سطح تحصیلات افراد می‌تونه باعث بشه که تبعیضات فکری رو که دارن یا کنترل کنن یا واقعاً دیدشون بزرگ می‌شه و به این چیزا اهمیت نمیدن» (مصاحبه شماره ۱۲)

هر چند در خارج از فضای دانشگاهی و یا قبل از ورود به دانشگاه، نوع ابراز هویت ممکن است کمی متفاوت باشد. آنگونه که در دلنوشته یکی از دختران افغانستانی (ز.ش) آمده است:

«به هر صورت، او را تا به حال ندیده بودم، به جوش نبود و جزو دسته دوم حساب می‌شد. دسته دوم آنها بودند که بقیه می‌دانستند افغانی‌اند، اما دلیلی نداشت که با چندتای دیگر در راهروی مدرسه ریسه شوند یا در حیاط، گعده (گروه) تشکیل دهند. دسته دوم ترجیح می‌دادند با هم قدمی دختر ماخوذ به حیا و مؤدبی که ایرانی باشد، گاهی خودشان و دیگران فراموش کنند که افغانی‌اند.»

یا آنگونه که در دلنوشته دختر افغانستانی دیگری (م.ع) اینگونه در خارج از فضای دانشگاهی آمده است:

«بلندبلند می‌خندیدیم که شکوفه گفت: بچه‌ها قروتی چیه؟ من تا حالا قروتی نخوردم» همین جمله شکوفه کافی بود که گونه‌های معصومه سرخ شوند و بعد کبود که؛ تو چچور افغانی هستی که نمیدانی قروتی چیه. تو خجالت نمیکشی که میگی قروتی نخوردی شکوفه! توفکر کردی اگر بگی قروتی نخوردی خیلی با کلاسی. مثلاً تو شبیه ایرانیایی. معصومه

همینطور گفت و گفت؛ و این بین، هر قدر هم شکوفه قسم خورد که تا حالا قروتی نخورده و حتی گریه کرد، معصومه باور نکرد و تا وقتی نخواهیدیم گونه‌هایش سرخ بود.»

۲.۵ دانشجوی بودن، تجربه احساس امنیت و ادراک از «تغییر» در «خود»

گرچه به نظر می‌رسد مشارکت کنندگان در تناقض میان انتظارات «زن افغانستانی»، «دانشجو بودن در مقطع تحصیلات تکمیلی» و «دانشجو بودن در ایران»، و با نظر داشت روایت‌های خاص خود از دانشجوی بودن، در موقعیت‌های سوژگی متفاوت، تجربه تحصیلی‌شان را معنا می‌بخشند. ولی در واقع دختران مهاجر، در سپهر دانشگاه در ایران، در موقعیت تجربه‌های اجتماعی قرار می‌گیرند و با مواجهه با ارزش‌ها و هنجارهای جامعه میزبان، الگوهای سستی رایج در خانواده‌های افغانستانی را به چالش می‌کشند. گرچه در مواردی با روایت‌هایی مواجه هستیم که مشارکت کنندگان، با موانع قانونی-اداری، بی‌توجهی، دیده نشدن، تبعیض، مورد تمسخر قرار گرفتن را نیز به زبان «گلایه» بیان می‌نمایند، ولی آنان این موارد اندک را قابل اغماض می‌دانند. تجربه دانشگاه در ایران، و مواجهه با هنجارها و ارزش‌های جامعه میزبان، همچنین، آموزش‌های آشکار و پنهان دانشگاه، در این مسیر، قابل انکار نیست. فضای فکری و فرهنگی دانشگاه در ایران، بعضاً، با آنچه در افغانستان در دانشگاه تجربه کرده‌اند، بسیار متفاوت است. چرا که اکنون، امکان مشارکت در کلاس‌هایشان فراهم است، تفاوت قومیت در کلاس درس برایشان بسیار کم‌رنگ است، تفاوت ملیت در کلاس درس برایشان کم‌رنگ است و به نظر می‌رسد مشارکت کنندگان در قالب هویت دانشجویی، فارغ از ملیت، قومیت و مذهب، در کلاس درس، حضور می‌یابند. کلاسی که در آن دانشجویان بتوانند تا حدودی موانع یادگیری را کنار بزنند. ضمن اینکه مشارکت کنندگان معنا و کارکرد «دانش» را لمس کرده‌اند، باور دارند و آن را با هویت خود پیوند زده‌اند. رشته تحصیلی خود را انتخاب کرده‌اند و آن را باور دارند. شوق خود را می‌شناسند و درک کرده‌اند. دانایی و مدرک تحصیلی را انسانی، هویت بخش و به مثابه «آب حیات» می‌دانند.

دانشگاه، مکانی است که به دانشجوی زن افغانستانی «امکان حضور» می‌دهد. دانشگاه مکانی است که او، «تأیید»، «پذیرش»، «بیشتری» را دریافت می‌نماید. «احساس رضایت‌مندی» و «احساس امنیت» بیشتری را درک می‌کند. آواز «دانشگاه» به مثابه فرصتی برای «احساس امنیت» و «امنیت در ابراز هویت» یاد می‌کند و آن را به مثابه مجالی برای «یادگیری اصیل» درک می‌کند.

نماید. یادگیری ای که در چشم انداز و عملکرد او تاثیر گذار است. به بیان دیگر فرصتی برای «دانشدن»، «مرئی شدن»، «خودشکوفایی» و «تغییر».

۶. نتیجه گیری

مطالعه حاضر با تمرکز بر درک معنای «دانشجو بودن» از دیدگاه ۳۰ دانشجوی زن تحصیلات تکمیلی افغانستانی، مشغول به تحصیل در دانشگاه‌های تهران و قم آغاز شد، و به انجام رسید. این پژوهش که با استفاده از رهیافت‌های پدیدارشناسی به عنوان یکی از شیوه‌های پژوهش کیفی انجام شد. از مضمون‌هایی که از روایت‌های دانشجویان زن افغانستانی استخراج شدند، ابعاد تفسیری تجارب زیسته مشارکت کنندگان از «دانشجو بودن» را به شرح زیر بیان می‌نماید. مشارکت کنندگان تجربه «دانشجو بودن» خود را با «هویت اتهام زدایی»، «کنش تلاش مضاعف برای رهایی»، «امکان برقراری روابط متعادل با کادر اداری، اساتید و دانشجویان»، «رضایتمندی از کلاس درس، امکانات آموزشی و مدرک تحصیلی»، «همچنین، تجربه احساس «پذیرش» در دانشگاه و اهمیت آن و درک عمیق از احساس امنیت در دانشگاه را، با رویکردی که نشان از «تأیید و جذب» دارد ولی با زبانی از «گلایه» روایت می‌کنند.

اگرچه در روایت‌های مورد بررسی، اینکه او با دانشگاه رفتن چگونه توانسته امتیازاتی در آموختن کسب نماید «غایب» است و به ندرت در خصوص آموزش، دانش اندوزی و کسب مهارت‌ها که می‌بایست یکی از ارکان باشد سخن می‌رود.

در واقع دانشگاه مکانی است که او «تأیید»، «پذیرش»، «احساس رضایتمندی» و «احساس امنیت» بیشتری را دریافت می‌کند. هر چند مشارکت کنندگان در مقابل، روایت‌هایی را از مواجهه با موانع قانونی-اداری، بی توجهی، دیده نشدن، تبعیض و مورد تمسخر قرار گرفتن به زبان «گلایه» بیان می‌نماید ولی این موارد اندک را قابل اغماض می‌داند، به طوری که در نظر آنان این موارد از «دانشگاه» به مثابه «فرصتی برای تغییر» - در سایر نقاط جهان - نمی‌کاهد. زن دانشجوی افغانستانی مشارکت کننده در پژوهش حاضر احساس «امنیت» در ایران را مشتاقانه در می‌یابد. احساس امنیت از امکان حضور یافتن به تنهایی، در مراکز آموزشی، اداری، درمانی، و غیره، احساس امنیت تردد در شبهای تهران و قم، و اینها، همه از جمله مواردی است که او در افغانستان «کمتر» تجربه کرده است.

درک احساس امنیت که با ورود به دانشگاه برای او «متفاوت از قبل» آغاز می‌شود با ادامه تحصیل شدت و عمق می‌یابد و به بیان دیگر، درونی می‌شود؛ که «خود» شرایط را برای افزایش

توانمندی و اعتماد به نفس او مهیا می‌سازد. ضمن اینکه به نظر می‌رسد این «توانمندی» و «اعتماد به نفس»، مجدداً احساس «قدرت» و «اطمینان خاطری» برای او فراهم می‌نماید که باعث تشدید «احساس امنیت» در او می‌شود. چنانچه به زعم نصر اصفهانی، آرش، ۱۳۹۷، در کتاب خانه برادر، «دانشجو بودن، به نوعی از اضطراب «افغانستانی بودن» شان در ایران می‌کاهد».

در واقع آنها در حالی حضور در صحنه «دیگری بودن» (Otherness)، «قضاوت شدن» (Judgment) و «تلاش مضاعف» را بر می‌گزینند، که علیرغم نبود امکان حضور در اجتماع، برای آنان در افغانستان، حضور در خانه برای «خوب» تلقی شدن «زن» در افغانستان کافی به نظر می‌رسد. زیرا امکان ناپذیری زیست اجتماعی و تحصیل برای زنان در افغانستان به زعم ایشان محرز است. اگرچه نگاه او به ایران، ایران بزرگی است که افغانستان را در برداشته و پیشینه تاریخی مشترک با افغانستان دارد. چنانچه ایران و افغانستان به زعم او تنها یک دروازه (مرز) با هم تفاوت دارند؛ ولی امکان «وطن» پنداشتن آن را نمی‌یابند. در چنین شرایطی مشکلات و سختی‌ها را به عنوان ابزاری برای بیان متفاوت بودن «خود» از «دیگری» به کار می‌گیرد. ضمن اینکه مقایسه دائم خود با دانشجویان افغانستانی مشغول به تحصیل در کشورهای اروپایی (آلمان و فرانسه) و همین مقایسه با دانشجویان ایرانی مشغول به تحصیل در ایران، احساس «تبعیض» و «اجحاف» را در او شدت می‌بخشد. در این فرایند، بخصوص، پس از ورود به دانشگاه «تلاش مضاعف» به مثابه «کنش» جهت سازگاری مشارکت‌کنندگان با شرایط، از سوی او به کار گرفته می‌شود و به دنبال آن، دریافتی عمیق از احساس «امنیت»، و احساس «رهایی» از تبعیض‌های چند لایه، آشکار می‌شود.

علیرغم اینکه در این روایت‌ها، برای مشارکت‌کنندگان، مأمن و جایگاه اصلی برای ابراز احساسات و عاطفه در خانه و به خانواده اختصاص داده می‌شود، کنش زبانی که از دل مقوله (تعاملات) در دل کردن با سایر افغانستانی‌های دارای شرایط مشابه، در ایران و یا با دوستان قدیمی افغانستانی با همین شرایط در سایر کشورها بیرون می‌آید، حکایت از همدلی و همزادپنداری با هم سرنوشتان دارد. اما دانشگاه، تاحدودی امکان هم‌زبانی، درک شدن، همدلی، همفکری و رویش امید را - در این شرایط - برایشان فراهم می‌سازد، ضمن اینکه ایشان، آن را برای حال خود و تامین آرامش مورد نیاز خود برای ادامه مسیر، مفید می‌دانند. در این میان، «احساس امنیت» به مثابه مفهوم محوری جلوه گر می‌شود. «امنیت» بنیادی‌ترین نیاز، بعد از زنده ماندن (و نیاز به بقا) است. از منظر او جای امنی داشتن برای زندگی و آدم امنی داشتن برای

مصاحبت دشوار است. ولی انگار خانه ای که نیمه شب، هنگام خواب، با انفجار ویران شده، شغلی که هیچ ارتباطی با تخصصش ندارد، حلقه دوستان قدیمی دور رس (دور دست)، خانواده‌ای منسجم اما پراکنده در اقصی نقاطی از جهان، هیچ کدام او را از دویدن در پی رویاهای دور از دسترس باز نداشته است و او ترسان ولی مشتاق، بدون توجه به زنانگی اش، در ماراتن ادامه دادن، تلاش کردن و برنده شدن، توانسته به تصویری واضح‌تر از آرزوها و آموزه‌های خود دست یابد. او که در خانه‌های بزرگ در وطن خود همواره در خطر بوده و برای زنده ماندن تلاش می‌کرده است، امروز، در حالی که از آنجا دورتر شده، به جای اضطراب مرگ با اضطراب «کار» و «پول» مواجه است.

در واقع به نظر می‌رسد دانشگاه، علاوه بر این که به عنوان یک مزیت اجتماعی قابل دسترس، فرصت‌ها و موقعیت‌های جدیدی را برای آنان فراهم می‌سازد، چند صباحی نیز به آنان امکان «حضور» می‌دهد. حال در انتهای این پژوهش پرسش دیگری در ذهن مطرح می‌شود، «آیا او «کشور مقصد» را به عنوان محلی برای زیستن خود «دائمی» می‌داند؟» یا «تغییر دائمی در «خود» و «جهان پیرامون خود» را ترجیح می‌دهد؟» این سؤالی است که خود نیازمند پژوهش‌های بیشتری است.

قدردانی

در آخر، از زنان دانشجوی تحصیلات تکمیلی افغانستانی که صادقانه درباره زندگی خود و مسائل زیست دانشجویی صحبت کردند، و مرا در انجام این مطالعه یاری رساندند قدردانی می‌نمایم. بی شک بدون حضور آنان انجام این پژوهش میسر نبود.

کتاب‌نامه

- آلیس، دبرا، (۱۳۹۹)، رمان‌های سه گانه دختران کابلی، ترجمه شهلا انتظاریان، تهران، انتشارات قدیانی.
- پالمر، ریچارد (۱۳۷۷)، علم هرمنوتیک، ترجمه محمدسعید حنایی، تهران: هرمس.
- حاجی حسینی، ح. (۱۳۸۵). سیری در نظریه های مهاجرت. علوم سیاسی، (۴۱)، ۳۵-۴۶.
- سعیدی، سعیده، (۱۴۰۱)، زندگی در پاورقی؛ تجربه زیسته اتباع افغانستانی در نهاد آموزش ایران، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- محمدی، سید بیوک، (۱۳۹۹)، جامعه‌شناسی مطلقگی؛ بررسی تجربه زیسته طلاق‌گرفته‌ها و پیامدهای اجتماعی آن، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

نصر اصفهانی، آرش، (۱۳۹۷)، در خانه برادر؛ پناهندگان افغانستانی در ایران، تهران، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.

هدایت، محمود، (۱۳۶۵)، مهاجرت خارجی و علل و آثار آن در ایران، تهران: دفتر جمعیت و نیروی انسانی معاونت امور اقتصادی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور.

مقالات

بهیان، شاپور، و فیروزآبادی، آمنه. (۱۳۹۲). بررسی عوامل موثر بر احساس امنیت اجتماعی در شهرها (مطالعه موردی: شهر کرمان). مطالعات جامعه‌شناختی شهری (مطالعات شهری)، ۳(۶)، ۱۰۳-۱۲۲.

حیدری، سعید، رحمانی فیروزجاه، علی، عباسی اسفجیر، علی اصغر، و مهرآیین، مصطفی. (۱۴۰۰). مطالعه کیفی خرده فرهنگ جرم (تجربه زیسته لات بازی در میان زندانیان جرایم خشن استان مازندران). مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)، ۱۲(۱)، ۲۷۷-۲۹۷.

زاهدی اصل، محمد و طارزاری، طیبه، (۱۳۹۲)، رابطه میزان سرمایه اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی مطالعه موردی: مهاجران افغان ساکن شهر تهران، فصلنامه برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، دوره ۵، شماره ۱۶ - شماره پیاپی ۱۶.

ساروخانی، باقر، و هاشم نژاد، فاطمه. (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی (مولفه های آن) و احساس امنیت اجتماعی در بین جوانان شهر ساری. جامعه‌شناسی مطالعات جوانان، ۲(۲)، ۸۱-۹۴.

سعیدی، سعیده. (۱۳۹۶). بررسی مردم‌نگارانه پدیده ازدواج زودهنگام در میان مهاجران افغان (قوم هزاره) در دو شهر هامبورگ (آلمان) و تهران (ایران). پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران (نامه علوم اجتماعی)، ۱۷(۱)، ۷۳-۹۳.

سعیدی، سعیده. (۱۳۹۸). بازنمایی وطن در میان ذهنیت مهاجران: رهیافتی نظری به دیاسپورای ایرانی. فصلنامه علوم اجتماعی، ۲۶(۸۷)، ۱۱۵-۱۵۴.

سعیدی، سعیده. (۱۳۹۸). مهاجرت بازگشتی متخصصان و آموزش عالی ایران: آسیب‌شناسی فرایند بازیابی هویت حرفه‌ای مهاجران در نهاد دانشگاه. پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۲۵(۴)، ۹۷-۱۲۰.

سعیدی، سعیده. (۱۳۹۹-۴-۲۸). سیاستگذاری مهاجرت و پناهندگی؛ مطالعه موردی آلمان. تهران، ایران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.

سعیدی، سعیده، (۱۳۹۹)، غریبه‌های قریب: بررسی تجربه زیسته دانشجویان افغانستانی ساکن ایران در بحران کرونا، مطالعات میان‌رشته‌ای در علوم انسانی، دوره دوازدهم، شماره ۲.

سعیدی، سعیده، و فلاحتی، لیلا. (۱۳۹۹). تحلیل جنسیتی چالش‌های دانشجویان افغانستانی در ورود به نظام آموزش عالی ایران. مسائل اجتماعی ایران (دانشگاه خوارزمی)، ۱۱(۲)، ۱۵۳-۱۷۶.

شاطریان، محسن، و گنجی‌پور، محمود. (۱۳۸۹). تاثیر مهاجرت افغان‌ها بر شرایط اقتصادی و اجتماعی شهر کاشان. پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۱(۳)، ۸۳-۱۰۲.

تجربه زیسته زنان دانشجوی افغانستانی از ... (سمیه عرب خراسانی و دیگران) ۲۲۵

عیسی زاده، سعید، و مهرانفر، جهانبخش. (۱۳۹۱). مهاجرت غیرقانونی و تبعات اقتصادی آن در کشورهای میزبان (با تأکید بر مهاجران افغانی در ایران). راهبرد اجتماعی فرهنگی، ۱(۲)، ۹۷-۱۱۶.

محمودیان، حسین، رازقی نصرآباد، حجه بی بی، و کارگورشورکی، محمدرضا. (۱۳۸۸). زنان مهاجر تحصیل کرده در تهران. زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)، ۷(۴) (پیاپی ۲۷)، ۵۱-۷۰.

میر، فاطمه سادات، و دهدشتی شاهرخ، زهره. (۱۴۰۱). ماهیت پدیدارشناسی با تمرکز بر واکاوی تطبیقی انواع استراتژی های پدیدارشناسانه. شبک، ۸(۲) (پیاپی ۶۵)، ۱۳۵-۱۴۴.

نیکنام، زهرا. (۱۳۹۸). تبادلات بینا فرهنگی در بین المللی شدن آموزش عالی؛ تجارب دانشجویان دکتری خارجی شاغل به تحصیل در ایران. تحقیقات فرهنگی ایران، ۱۲(۳) (پیاپی ۴۷)، ۱۲۳-۱۵۲.

یوسفی فضل، سودابه، مصطفی مهرآیین، منصور وثوقی، (۱۴۰۲) چندپارگی ذهنیت زنان در تجربه زیسته زندگی خانوادگی، فصلنامه پژوهش نامه زنان، ۱۴(۳)، ۱۹۷-۲۲۸.

- Bond, T. and S. Aslone (1998). 'New Mothers' Experience of Postpartum Care: A Phenomenological Follow-up Study', Journal of Clinical Nursing, No. 7.
- Creely, E, J, Southcott, K, Carabott, D, Lyons, (2021) api.taylorfrancis.com. Phenomenological Inquiry in Education. [HTML] Cited by 10
- Creswell, J. W, Poth, C. N (2014). Qualitative Inquiry and Research Design Choosing Among Five Approaches (5th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Lee, E. (1966). A theory of migration. Demography 3: 47-57.
- Smith, P, C, (1980), Asian marriage patterns in transition. Journal of Family History, 5(1).
- soyer, richard, 2013, Dou Ethnography understanding qualitative research, oxford press
- Williams, H - The Qualitative Report, (2021), academia.edu. The meaning of "Phenomenology": Qualitative and philosophical phenomenological research methods. academia.edu Cited by 211
- Goode, W. J. (1963), World Revolution and Family Patterns. American Anthropologist, 66(3).
- شبکه اطلاع رسانی افغانستان: افغان بودن در باور جهانی
- [https:// www.afghanpaper.com](https://www.afghanpaper.com)